

Kontekstualna analiza nekih prevoditeljskih pogrešaka u prijevodu Rebreanuova romana *Ion* na hrvatski

Original Scientific Paper

Delia Georgeta Ćupurdija¹

Odsjek za romanistiku

Katedra za rumunjski jezik i književnost

dsarafie@ffzg.unizg.hr

Ivana Olujić²

Odsjek za romanistiku

Katedra za rumunjski jezik i književnost

iolujic@ffzg.unizg.hr

Hrvatski prijevod Rebreanuova romana *Ion* objavljen je u Zagrebu 1943. godine, pod naslovom *Plodovi zemlje* (prev. Ivan Esih). Iako u knjizi nije tako naznačeno, radi se o prijevodu koji je nastao postupkom posrednoga prevođenja, odnosno preveden je na temelju postojećeg njemačkog prijevoda, *Die Erde, die trunken macht* (prev. Konrad Richter). Pozornom analizom prijevoda

¹ Delia Georgeta Ćupurdija lektorica je rumunjskog jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Zainteresirana je za teme iz područja metodike, prevoditeljstva, kognitivne lingvistike i kontrastivne lingvistike. Objavila je nekoliko studija i članaka u skladu sa svojim znanstvenim interesima te prevela nekoliko knjiga s hrvatskog na rumunjski jezik. Posjeduje jezične vještine i kompetencije u osam stranih jezika. <https://www.bib.irb.hr/pregled/profil/38450>

² Ivana Olujić izvanredna je profesorica na Katedri za rumunjski jezik i književnost. Studentima rumunjskoga predaje rumunjsku književnost i prevođenje. Osim književnošću, bavi se i govorima Hrvata u Rumunjskoj. Objavila je niz književnih prijevoda, npr. antologija *Nabokov u Brašovu* (prev. Gessner-Frana-Olujić), M. Cărtărescu, *Nostalgija* (prev. Gessner-Frana-Olujić), L. Rebreanu, *Šuma obješenih* (prev. Olujić-Frana), T. Țibuleac, *Vrt od stakla* (prev. Olujić). <https://www.bib.irb.hr/profile/23202>

pokazuje se da se većina prevoditeljskih pogrešaka u hrvatskom tekstu može objasniti utjecajem njemačkog posrednog teksta: bilo da je riječ o kopiranju pogrešaka sadržanih u njemačkom prijevodu, bilo o pomacima koji su zatim u hrvatskom tekstu produbljeni, stvarajući tako otklon koji ulazi u kategoriju pogreške, bilo o nerazumijevanju njemačkoga teksta.

Ključne riječi: književno prevođenje, pogreške, posredno prevođenje, rumunjski jezik, hrvatski jezik

1. Uvod: teorijske pretpostavke

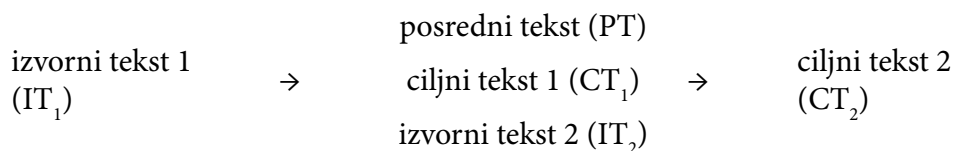
Savršen prijevod ne postoji. U svakom prijenosu nekoga teksta iz jednoga jezika u drugi pojavljuju se manje modifikacije u odnosu na izvornik. Takve se sitne promjene obično nazivaju (*translation shifts* – „pomaci“ (Catford 1965: 73, Popović 1971: 79, Hatim/Munday 2004: 47). Pomaci se smatraju neizbježnim promjenama između izvornog i prevedenog teksta i njihov je rezultat postizanje odnosa ekvivalencije polazišnog i ciljnog teksta s funkcionalnog gledišta. Drugim riječima, unatoč ili čak zahvaljujući pomacima, prijevod prenosi istu informaciju kao i izvornik. Za razliku od takvih neizbježnih varijacija, neopravdano odstupanje prijevoda od polazišnog teksta, takvo koje iskrivljuje sadržaj izvornika, smatra se pogreškom (Nord 2006: 74). U ovom se radu, dakle, nećemo baviti pomacima, nego isključivo pogreškama u prijevodu.

Sobzirom na to da se naš korpus (dva poglavlja iz prijevoda Rebreanuova romana *Ion*) pokazuje kao prijevod nastao posredstvom prethodnoga njemačkog prijevoda, nužno je osvrnuti se i na praksu posrednog prijevoda.

Posredno prevođenje stara je, nekada i nužna praksa i možemo se složiti da je „gotovo nemoguće proučavati književnu razmjenu, osobito

povijesno gledano, a da ne nađemo na taj fenomen³ (Ringmar 2007: 4). Ne samo da bez takvoga prevođenja ne bi bilo mnogih važnih prijevoda Biblije, nego je ono i danas praksa multinacionalnih kompanija, Švedska akademija dodjeljuje Nobelovu nagradu za književnost (i) na temelju posrednih prijevoda (Ringmar 2007: 6), a na njemu je utemeljen i jedan od najpoznatijih servisa za strojno prevođenje – Google Prevoditelj (Robin 2021: 96).

Iako je posredno prevođenje rubno područje istraživanja prevođenja, zanimanje za taj fenomen je u porastu (Pięta 2012: 311). Zamah literature na tu temu donosi i neujednačenu terminologiju, što ukazuje na izostanak konsenzusa o metajeziku, ali i na poteškoće u teoretskom sagledavanju lepeze različitih praksi (npr. Kittel 1991: 26, Toury 1995: 129, Dollerup 2009, Koskinen/Paloposki 2015: 294). U ovome ćemo se radu držati definicije koju daje Kittel (1991: 26), po kojoj je posredni prijevod „svaki prijevod temeljen na izvoru (ili izvorima) koji je i sam prijevod na jezik koji nije jednak izvornome ili ciljnome jeziku⁴. Model koji on opisuje može se predstaviti kako slijedi:

Prema tom modelu ova vrsta prevođenja uspostavlja između IT₁ i CT₂ odnos u kojem se ciljni tekst dvaput udaljava od izvornika. Glavni naglasak naše analize bit će na putanji IT₁ → PT / CT₁ / IT₂ → CT₂, pri čemu će posebna pozornost biti posvećena ulozi posrednoga teksta (PT) u pojavi pogrešaka za vrijeme transfera od IT₁ do CT₂. Uzet će se u obzir dva izravna prijevoda (IT₁ → CT₁ i CT₁ / IT₂ → CT₂) jer je svaki posredni prijevod rezultat

³ “it is almost impossible to examine literary exchange, especially historically, without coming across this phenomenon.” (vl. prijevod)

⁴ “any translation based on a source (or sources) which is itself a translation into a language other than the language of the original, or the target language.” (vl. prijevod)

dvostrukoga prevođenja, tj. dviju operacija:

- 1) izravno prevođenje 1 : $IT_1 \rightarrow CT_1$
- 2) izravno prevođenje 2: $CT_1 / IT_2 \rightarrow CT_2$

No budući da se usporedbom triju tekstova pokazuje da je prevoditelj Ivan Esih barem povremeno konzultirao i rumunjski izvornik (IT_1), analiza će uključiti i treće izravno prevođenje: $IT_1 \rightarrow CT_2$.

Glavni je razlog kritika posrednoga prevođenja upravo mogućnost umnažanja pogrešaka. Dollerup (2000: 23), na primjer, upozorava da gramatička struktura jezika posrednika zamagljuje distinkcije napravljene u izvornom jeziku te da se moguće jezične pogreške mogu ponoviti u ciljnom jeziku. Štoviše, Dollerup također tvrdi da si prevoditelji načelno uzimaju veću slobodu u slučaju posrednoga prijevoda, jer kad se prevedeni tekst pojavi u ciljnoj kulturi, on ima niži status od izvornog teksta – stoga je prevoditelj manje sklon očuvati njegove značajke ako one odstupaju od normi ciljne kulture. Također, u jeziku posredniku, koji postaje izvorni jezik za ciljni tekst (CT_2), mogu doći do izražaja neki problemi koji će potom produbiti jaz između dva teksta, dovodeći do gubitka određenih nijansi, a ponekad i do pragmatičnih pogrešaka (Nord 2006: 73-77).

U ovom ćemo radu pokazati da je posredni prijevod općenito plodno tlo za pogreške, odnosno da je takav prijevod, kako tvrdi i Dollerup, manje vjeran izvorniku, ali i da u ovom konkretnom slučaju pogreške u prijevodu možemo podijeliti u tri skupine:

- 1) one koje su rezultat utjecaja njemačkoga kao jezika posrednika (bilo da je već u prijevodu s rumunjskoga na njemački došlo do pogreške bilo samo do pomaka)
- 2) one koje proizlaze iz pogrešnog razumijevanja njemačkoga jezika
- 3) one koje su rezultat nedosljednoga konzultiranja originala, tj. ne mogu se objasniti utjecajem jezika posrednika.

2. Korpus: *Ion* → *Die Erde, die trunken macht* → *Plodovi zemlje*

Roman Liviu Rebreanu *Ion* objavljen je 1920. Odmah ga je dobro prihvatila i kritika i publika, a već u međuratnom razdoblju doživio je i niz prijevoda – 1929. na češki, prev. Marie Kojecká, 1930. na talijanski, prev. Agnese Silvestri Giorgi, 1932. na poljski, prev. Stanisław Łukasik, 1935.-36. na portugalski, prev. António de Sousa (DCRR: 149). Jedan od njih bio je i prijevod Konrada Richtera na njemački, objavljen 1941. u Beču, pod naslovom *Die Erde, die trunken macht*. Samo dvije godine poslije, 1943. objavljen je u Zagrebu, u tri sveska, pod naslovom *Plodovi zemlje*, i prijevod na hrvatski, koji potpisuje Ivan Esih. Iako u izdanju Nakladnog zavoda Velek to nije naznačeno, već od činjenice da je naslov izmijenjen na način da se naglasi *zemlja* pa preko prvih stranica, a osobito kroz analizu pogrešaka u hrvatskom prijevodu, vidljivo je da je hrvatski prijevod nastao kao posredni prijevod – iz njemačkoga, uz konzultaciju rumunjskog izvornika. Esihov prijevod Rebreanuova romana, dakle, povezuje tri relativno udaljena indoeuropska jezika: jedan romanski (rumunjski), jedan germanski (njemački) i hrvatski (slavenski).

Izbor njemačkoga prijevoda kao polazišta/pomoći za hrvatski prijevod nije slučajan. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, naime, ojačale su političke, a zatim i kulturne veze između Hrvatske i Rumunjske. U obje su zemlje uspostavljeni pronacistički režimi, a pojavila se u to vrijeme i ideja obnove Male Antante, odnosno saveza Slovačke, Rumunjske i Hrvatske (Mihanović 2001). U to vrijeme Rumunjska postaje prisutnija u medijima – novinama, časopisima (Luić-Vudrag 2016), na radiju – a bilježe se i međusobni posjeti kulturnih djelatnika. Iako je Petar Skok, koji je još dvadesetih godina 20. st. predavao rumunjski na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, udaljen s posla, nastavu rumunjskoga jezika držao je rumunjski lektor Valentin Chelaru. Godine 1943. rumunjski časopis *Gândirea* posvetio je cijeli broj hrvatskim piscima (preveli su djela Matoša, Šopa, Budaka, Ujevića, Tadijanovića itd.), a 1944. *Hrvatska revija* u svom trećem broju predstavlja hrvatskoj publici djela

rumunjskih književnih klasika, ali i suvremenih pisaca (Eminescu, Caragiale, Sadoveanu, Goga, Arghezi itd.) te likovnih umjetnika (npr. Luchian, Tonitza) i glazbenika. Kao prevoditelji navode se Ton Smerdel, Anton Bonifačić, Olinko Delorko, Vinko Kovačić i drugi. Reciprocitet, zamjećuje Luić-Vudrag (2016: 92) svakako upućuje na dogovor o suradnji.

Prijevod Rebreanuova romana *Ion* također je rezultat sličnoga dogovora. Rebreanu je, naime, kao glavni ravnatelj kazališta 1942. posjetio Zagreb. Hrvatske novine (K[ovačić] 1942a, Kovačić 1942b) izvijestile su o predavanju koje je održao – *Duhovni život u Rumunjskoj*⁵, ali i o dogovoru da se na hrvatski prevede njegov roman *Ion*, a na rumunjski Begovićeva drama *Pustolov pred vratima*, čiji je uspjeh u Italiji bio poznat Rebreanu. Spomenuta je također želja gosta da rumunjskoj publici ponudi i prijevod Držićeve drame *Dundo Maroje*. Taj dio plana nije realiziran (najvjerojatnije zbog zahtjevnoga jezika djela), ali Begovićeva je drama vrlo brzo (i s puno uspjeha) igrana u bukureštanskom Teatru Național (Kovačić 1942b).

Iako je za prvi prijevod nekoga rumunjskog romana na hrvatski odabrano vrhunsko djelo suvremenoga autora⁶ i ugledni prevoditelj⁷ koji je već i prije pokazao (u svojem publicističkom radu) zanimanje za rumunjsku kulturu (Milačić 1998), prijevod, nažalost ne odražava kvalitetu izvornika. I neupućen čitatelj već od prvih stranica zamjećuje brojne nezgrapnosti i pogreške te Milačić (1976: 83) s pravom navodi da je prijevod zanimljiviji kao „književnopovijesni dokument nego kao štivo trajnijeg interesa“, upozoravajući da je „jezik

⁵ Predavanje pod istim naslovom, *Das rumänische Geistesleben*, održao je godinu prije na poziv njemačkoga Ministarstva propagande u njemačkim gradovima (Laube 2015: 37)

⁶ I najbolje prihvaćen rumunjski roman u Trećem Reichu, shvaćen u duhu ideologije „Blut und Boden“ (Laube 2015: 60).

⁷ Ipak, Tabak (1962) upozorava na slabu kvalitetu jednog drugog prijevoda, također realiziranoga posredstvom njemačkog. Riječ je o knjizi *Björndalska baština* švedskoga autora Trygvea Gulbrandsena, objavljenoj u istoj nakladi kao i *Plodovi zemlje* samo godinu kasnije, 1944.

tvrd i arhaičan, konstrukcija rečenice strana hrvatskoj sintaksi“, što pripisuje autorovu insistiranju na vjernosti prijevoda. U ovome ćemo radu pokazati da je ta slutnja, doduše točna, ali ne radi se o vjernosti rumunjskom, nego njemačkom izvorniku, odnosno njemačkom prijevodu Konrada Richtera.

S obzirom na brojnost pogrešaka, kao korpus ćemo koristiti samo dva poglavlja iz ovog opsežnog romana (ukupno 78 stranica hrvatskoga teksta) – prvo, koje je ključno za uspostavu odnosa čitatelja s djelom i uopće odluku o nastavku čitanja te posljednje, koje zaokružuje, „zatvara“ djelo, ali i donosi važan simbolički element – oruđe koje se pretvara u oružje.

3. Analiza prevoditeljskih pogrešaka

Analizirajući pogreške koje nastaju između rumunjskoga izvornog teksta (IT_1) i hrvatskog ciljnog teksta (CT_2) usredotočit ćemo se na ulogu koju je u njihovu nastanku igrao jezik posrednik, odnosno njemački posredni tekst (PT) – koji je istodobno ciljni tekst njemačkoga prijevoda (CT_1) i polazišni tekst za hrvatski prijevod (IT_2). Pratit ćemo, dakle, dva smjera prijevoda: $IT_1 \rightarrow CT_1$ i $CT_1 / IT_2 \rightarrow CT_2$. Cilj ovoga rada nije utvrditi ukupan broj pogrešaka, nije čak ni kritizirati prijevod Ivana Esiha, koji je ipak zaslužan za upoznavanje hrvatske javnosti s rumunjskom književnošću i s jednim od najvažnijih rumunjskih autora i romana, nego pokazati da se u CT_2 pogreške umnažaju te da je u ovome slučaju najvažniji izvor pogrešaka PT, ali ne samo, jer se neke ne mogu objasniti utjecajem njemačkoga. Da se hrvatski prevoditelj nije isključivo držao njemačkoga prijevoda nego je zasigurno konzultirao i izvorni tekst, vidljivo je i iz činjenice da njemački prijevod nije očuvao Rebreanuovu podjelu svakoga poglavlja (koja su označena rimskim brojem i naslovom) na manje cjeline označene arapskim brojevima, dok to hrvatski prijevod ima. Također, u njemačkom tekstu pisanom goticom ne rabe se navodni znakovi (ni crta u značenju navodnika), ali hrvatski prevoditelj uredno dijaloge uvodi crtom, prateći pritom

rumunjski pravopis, tj. ne odvajajući objašnjenje od upravnoga govora crtom nego zarezom: „– Bit ćemo zadovoljni, ako on prođe sa dvie, tri godine, starče! odgovori odvjetnik (...)“ (Rebreanu 1943a: 526).

U nastavku ćemo izdvojiti neke pogreške radi detaljnije analize. Primjeri su obrojčeni radi lakšeg snalaženja. Na kraju svakoga primjera navodi se u zagradi broj stranice na kojoj se nalazi. Svi su njemački primjeri transkribirani s gotice na latinicu, bez drugih prilagodbi osim pisma (jedino nije očuvana razlika između „dugog s“ i „s“). Radi boljšega razumijevanja, za svaki ćemo postojeći prijevod ponuditi alternativu koja bolje prenosi smisao izvornika. Naravno, svi ponuđeni prijevodi samo su jedna moguća varijanta (izvučena iz konteksta) i također su podložni kritici.

3.1. Pogreške koje su rezultat utjecaja njemačkoga kao jezika posrednika

Kad hrvatski prevoditelj napiše „Ghighi je popila pola čaše crvenoga vina (...)“ (Rebreanu 1943a: 543) jasno je da je jezična pogreška – *crveno vino* umjesto uobičajene hrvatske sintagme *crno vino* – jednostavna omaška, rezultat žurbe ili nepažnje, do koje je došlo pod utjecajem izvornoga teksta. Kako je, međutim, vino *crveno* i na rumunjskom (*vin roșu*) i na njemačkom (*rotes Wein*), u ovom slučaju nećemo moći odrediti je li ona rezultat utjecaja IT_1 ili IT_2 . U nizu drugih primjera, međutim, moguće je pozornom analizom pronaći izvor pogreške. Taj je izvor vrlo često upravo njemački tekst – PT/IT_2 – u jednom broju slučajeva zato što je zaista i njemački prevoditelj pogriješio, a hrvatski je prevoditelj potom samo kopirao njegovu pogrešku (primjeri 1, 2, 3). U drugim slučajevima, međutim, u njemačkom je došlo samo do *pomaka*, koji je zatim u hrvatskom prijevodu produbljen, postajući pogreškom (primjeri 1, 4, 5). Na koncu, neka prevoditeljska rješenja rezultat su utjecaja njemačkoga teksta, iako njemački tekst nije u neskladu s rumunjskim izvornikom – npr. možemo mu opravdano pripisati nezgrapnu sintaksu hrvatskoga prijevoda, često s glagolom na

kraju rečenice, što je situacija koja je u njemačkom jeziku opravdana i kao takva ne iznevjerava izvornik (za razliku od njezina „prepisivanja“ u hrvatski prijevod).

(1)

IT₁ Într-o curte mare rumegă culcate, două vaci ungurești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare nemișcată, parcă-ar fi de lemn. (I, 15)

PT In einem großen Hof liegen wiederkäuend zwei ungarische Kühe, und eine alte Frau sitzt auf der *Erdbank* vorm Haus. Sie *sieht aus wie ein Mauerhaken* und lässt sich unbeweglich, als war sie aus Holz, von der Sonne braten. (6)

CT₂ U velikom dvorištu leže i preživaju dvije mađarske krave, *jedna stara gospodja* sjedi *na klupi* pred kućom, *izgleda poput kuke na zidu* i pušta nepomična kao da je od drveta, da je sunce peče. (6)

U velikom dvorištu leže preživajući dvije mađarske krave, dok na trijemu pred kućom sjedi starica, mršava kao prut, pržeći se na suncu nepomična, kao da je od drveta.

Prve stranice romana, na kojima se opisuje selo Pripas, zadale su prevoditeljima muke i nekim pojavnostima (*prispă*) i nekim neobičnim izrazima (*ca o scoabă*) ili izrazima za koje je teže naći ekvivalente (*babă*). U ovom primjeru njemački se prevoditelj spotaknuo na riječi *prispă* koja najčešće, pa tako i u ovom kontekstu, označava ‘trijem’, ali može značiti i ‘nasip’. Njemački se prevoditelj – pogrešno – odlučio za drugo značenje. Nerazumijevanje je, međutim, u ovom slučaju bilo dvostruko: hrvatski prevoditelj najvjerojatnije je mislio da je *Erdbank* svojevrsna klupa pa je preveo *na klupi*, što također nije točno, ali je zapravo bolje od rješenja iz PT. Riječ se u romanu pojavljuje nekoliko puta i Richter je u drugim primjerima prevodi točno, *Umgang*, što je, međutim, kod Esiha nekada *hodnik*, a nekada *trijem*.

Za staricu na trijemu Rebreanu kaže da je *ca o scoabă*. Budući da riječ *scoabă* može značiti ‘kuka’, prevoditelj na njemački ne prepoznaje

figurativno značenje ‘vrlo mršava žena’ i poseže za usporedbom „wie ein Mauerhaken“, a hrvatski prevoditelj preuzima pogrešku.

U istoj je rečenici poteškoću predstavljala i riječ *babă*. Austrijski se prevoditelj odlučio na opisni prijevod *alte Frau*. Da je na ovome mjestu hrvatski prevoditelj samo pogledao izvornik, sigurno ne bi bio napisao *stara gospodja*, a i iz samoga konteksta trebalo je *alte Frau* prevesti „stara žena“, „starica“. Dolazi u obzir i „baka“, dok hrvatsko „baba“ možda ipak ima deprecijativnu nijansu koja bi opteretila tekst. U ovom je slučaju, dakle, pomak (*translation shift*) u PT uvjetovao je pogrešku u CT₂. Situacije u kojima pogreška u CT₂ proizlazi iz pomaka u PT brojne su.

(2)

- IT₁ Țiganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele, trântește vioara în brațele lui Holbea și începe să blesteme cătrănit (...) (I, 21)
- PT Aber da wird der Zigeuner plötzlich wütend, dreht ihm den Rücken zu, wirft seine Geige Holbea zu und flucht ganz *heidnisch* los (...) (12)
- CT₂ Ali se odjedanput razbjესni ciganin, okrene mu leđa, dobaci svoje gusle Holbeu i prokune *sasvim poganski* (...) (13)
- Ali Ciganin se odjedanput razbjესni, okrene mu leđa, baci svoju violinu Holbei u naručje i stade kivan kleti (...)

Na ovome je mjestu najvjerojatnije u PT najprije pridjev *cătrănit* pogrešno shvaćen kao prilog (ili predikatni proširak kao priložna oznaka)⁸, a zatim je, moguće i u težnji da se figurativno značenje ‘ljut, srdit, gnjevan, kivan’ poveže s doslovnim ‘crn, namazan katranom’ – to je dovelo do pomaka u PT: *heidnisch* – ‘poganski, pogano’, što je zatim preneseno i u CT₂.

(3)

- IT₁ (...) Așa-s eu, ce mai calea-valea! Ce-i drept, nu-i păcat, așa-i *domnule părinte?* (I, 29)

⁸ Predikatni proširak nešto je učestaliji u rumunjskom negoli u njemačkom ili u hrvatskom i nije pogrešno prevesti ga priložnom oznakom.

- PT (...) So bin ich nun mal, was ist da zu wollen? Was recht ist, ist keine Sünde, nicht war, *Herr Pfarrer*? (23)
- CT₂ (...) Tako sam ja sada ovdje, što ću sad? Što je pravo, nije grijeh, zar ne *gospodine župniče*? (23)
- Takav sam ja, što da okolišamo! Što je iskreno, nije grijeh, zar ne, oče? (23)

Bilo iz nepoznavanja pravoslavne prakse, bilo iz želje da knjigu približi čitatelju, Richter u ovom slučaju ignorira kulturnu komponentu te pravoslavnoga⁹ svećenika izjednačuje s katoličkim, nazivajući ga župnikom (*Pfarrer*), a njegovu pogrešku potom slijedi i Esih.

(4)

- IT₁ Ana își înmuie buzele în rachie, se strâmbă și dădu repede sticla înapoi, tușind și râzând:
– *Avai de mine...* nu pot... parcă-i otravă... (I, 24)
- PT Das Mädchen neßte sich die Lippen mit Branntwein, verzog das Gesicht und gab, hustend und lachend, schnell die Flasche zurück:
Pfui Geier! Ich kann nicht! Das ist wie Gift! (23)
- CT₂ Djevojka nakvasi usnice rakijom, nakiseli lice i povrati kašljajući i smijući se brzo bocu:
– *Fuj, jastrebe!* Ne mogu toga! To je kao otrov! (17)
- Ana smoči usne rakijom, namršti se i brzo vrati bocu, kašljući i smijući se:
– Jao meni... ne mogu... kao da je otrov...

Da bi prenio Anin uzvik negodovanja, pa i gađenja, prevodilac na njemački odlučuje se na pomak, odnosno bira frazem *Pfui Geier* u kojem druga riječ zapravo stoji za ‚Teufel‘ (‚vrag‘) (Kube 2011) i

⁹ Ili eventualno grkokatoličkog, iz knjige ne saznajemo. Rebreanu je rođen kao grkokatolik i u drugom njegovu romanu, *Șuma obješehih*, pojavljuje se grkokatolička zajednica.

koji svakako izražava odbojnost. Hrvatski prevoditelj, međutim, ne razumije smisao njemačkoga frazema pa ga prevodi doslovno, uvodeći u tekst zbunjujući vokativ *jastrebe*, kao da se možda Ana tako obraća Ionu.

(5)

IT₁ – *Forverŧ, Simioane! Vaitär, Cosma!... Vaitär, vaitär!...* (I, 19)

PT – *Worwärts, Simion! Weiter, Cosma! – Weiter, weiter!* (11)

CT₂ – *Naprijed, Simion! Dalje, Cosma! Dalje, dalje!* (10)

– *Forverc, Simion! Vajter, Cosma!... Vajter, vajter!...*

Njemački se prevoditelj na ovome mjestu našao u situaciji da prevodi s njemačkog (pa makar i iskrivljenog) na njemački. Stilski je to značajan gubitak i možda je u toj situaciji bilo poželjno prilagoditi njemački tekst ili/i dopuniti rečenicu na način da se kaže da su zapovijedi izdane na njemačkome. No u CT₂ pomak se pojačava: s obzirom na to da su „zapovijedi“ dane na hrvatskom, humoristični se duh gubi, a čak i sljedeća rečenica, u kojoj se navodi da se govornik nakon dvadesetogodišnje vojne službe i danas svađa sa ženom jezikom njemačkih vojnih komandi, umjesto da donese pojašnjenje i doprinese komičnosti situacije, djeluje nepovezano s kontekstom.

3.2. Pogreške koje proizlaze iz nerazumijevanja njemačkoga teksta

U prethodnim se primjerima prevoditeljske pogreške u CT₂ mogu objasniti prenošenjem iz PT ili utjecajem PT-a. Do nekih pograšaka, međutim, dolazi unatoč činjenici da PT vjerno prenosi IT₁.

Frazemi funkcioniraju kao jedinice čije je značenje šire ili drugačije od zbroja značenja pojedinih elemenata – zato najčešće i ne mogu biti prevedeni razlaganjem na dijelove nego isključivo kao cjelina,

funkcionalnim ekvivalentima (bilo da je taj ekvivalent frazem ili objašnjenje, opis). Neprepoznavanje ili pogrešno prepoznavanje frazema može prijevod učiniti neprohodnim ili smiješnim.

(6)

IT₁ *Domșorul însă acuma se zăpăci, nefiind meșter în hiritisirile lungi și ceremonioase care plac țăranilor. (I, 39)*

PT *Aber nun geriet des Herrlein aus der Fassung, denn in langen und wohlgesetzten Reden, wie sie Bauern gefallen, war er kein Meister. (35)*

CT₂ *Sada dodje i gospodičić iz koncepta, jer u dugim i dobro sastavljenim govorima, kako se svidjaju seljacima, nije bio majstor. (35)*

No mladi se gospodin sada zbuni, jer nije bio majstor u dugim i ceremonijalnim govorima kakve vole seljaci.

U PT kao ekvivalent (možda ne savršen) glagolu *a se zăpăci* stoji izraz *aus der Fassung geraten*. Očito ne shvaćajući da je riječ o frazemu, Esih ga prevodi doslovno, riječ po riječ, što rezultira nonsensom u CT₂.

(7)

IT₁ – *Da, putem privi Putin și noi... Mie chiar îmi plac petrecerile poporului... (I, 26)*

PT *Ja, wir können ein bisschen zusehen. Ich habe für die Volksvergnügungen sogar etwas übrig. (20)*

CT₂ – *Ja, mi možemo malo pogledati. Preostaje mi štaviše nešto vremena i za pučko veselje (19)*

– *Da, mogli bismo i mi malo pogledati. Ja baš volim pučke zabave.*

I ovdje je frazem iz PT preveden doslovno. Rezultat je, doduše, smisleniji, ali značenje ne odgovara ni IT₁ ni PT.

(8)

IT₁ Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-i învârtească el capul fetei?... (I, 29)

PT Aber was wollte Ion? Warum suchte er dem Mädchen den Kopf zu verdrehen? (22)

CT₂ Ali što je htio Ion? Zašto je nastojao, da djevojci zaokrene vratom? (21)

Ali Ion, što je htio Ion? Zašto je pokušavao djevojci zavrtjeti glavom?

Za razliku od prethodnih, u ovom bi primjeru doslovniji prijevod zapravo bio prikladniji, jer frazem postoji u istom obliku u sva tri jezika. Iz nepažnje, međutim, hrvatski ga prevoditelj brka s formalno sličnim (glagol koji znači okretanje + dio tijela), ali sa sasvim različitim značenjem. Umjesto pokušaja zavođenja, kao u IT₁ i PT, sugerira se u CT₂ nasilje.

No čak i kad je u pitanju samo jedna riječ, može doći do pogrešnoga razumijevanja i pogrešnoga prijevoda. Osobito polisemija u izvornom jeziku može biti izvor pogreške u prijevodu.

(9)

IT₁ Doamna Herdelea asculta foarte serioasă, cu capul sus, cu buzele strânse pungă și privea mânioasă la oamenii (...) (I, 30)

PT Frau Herdelea hörte mit aufgeworfenem Kopf und eng zusammengekniffenen Lippen sehr ungnädig zu und sah böse auf die Leute (...) (24)

CT₂ Gospodja Herdelea je slušala sa zabačenom glavom i stisnutim usnicama veoma nemilostivo i pogledala zločesto na ljude (...) (23)

Gospođa Herdelea slušala je vrlo ozbiljno, uzdignute glave i čvrsto stisnutih usnica, i ljutito pogledavala ljude (...)

U ovom slučaju relativno čest njemački pridjev i prilog *böse* može značiti i 'ljutit' (što odgovara *mânios* u IT₁) i 'zločest', za što se odlučuje hrvatski prevoditelj, a što rezultira značajnim odstupanjem od IT₁.

(10)

IT₁ – *Trage țigane! Ce te codești?... De ce te plătim, cioara dracului?* (I, 21)

PT *Spiele, Zigeuner! Was kneisst du? Wazu zahlen wir dich, Teufelskrähe?* (13)

C₁2 – *Igraj, cigane! Što škrtariš? Zašto te plaćamo, đavoljeva vrano?* (14)

– *Sviraj, cigane! Što se libiš? Zašto te plaćamo, vrano vražja?*

I ovdje polisemija dovodi prevoditelja, a posljedično i čitatelja, u zabunu. Richter je dobro riješio višeznačni glagol *a trage* ('vući', ali u ovom kontekstu 'vući gudalo po violini, svirati'), ali Esih za *spielen* ima dvije mogućnosti: 'igrati se' i 'svirati'. Birajući prvu, ali izostavljajući pritom česticu „se“ dobiva sasvim drugo značenje (reg. 'plesati'). Također, njemačka složenica *Teufelskrähe* može se shvatiti – izvan konteksta – i kao oznaka pripadnosti, ali na ovome je mjestu imprecizacija, i zato *đavoljeva* ostaje previše doslovno, sugerirajući pripadnost. *Vrana* je pogrdan izraz za Roma. Iako nije uvriježen u hrvatskom jeziku, smisao se lako razabire iz konteksta – vjerojatno je to razlog zašto ga zadržavaju i talijanska i slovačka prevoditeljica romana (Rebreanu s.a.: 13, Rebreanu 1943b: 19).

(11)

IT₁ – *Cum l-ai omorât?*

– *Cu sapa...* (II, 200)

PT *Wie hast du ihn umgebracht?*

Mit der Hacke. (516)

CT₂ – *Kako si ga ubio?*

– *Sjekikom!* (460)

– *Kako si ga ubio?*

– *Motikom!*

Rebreanu kao autor vrlo je pažljivo organizirao svoje tekstove, strukturno i sadržajno. *Ion* je roman o žudnji za zemljom – zbog zemlje Ion žrtvuje sve, vlastitu i tuđu sreću, da bi zatim, u ironičnom obratu sudbine, bio ubijen *motikom*, oruđem za obradu zemlje. U hrvatskom prijevodu, nažalost, oružje ubojstva postaje banalno – sjekira.

Iako je pogreška objašnjiva polisemijom njemačke riječi *Hacke*, jer rječnici¹⁰ bilježe da u Austriji može označavati i sjekiru (uglavnom ipak „Holzhacke”), nudio je na ovome mjestu i širi kontekst jasnu uputu jer ubojica najprije pomišlja na sjekiru, ali shvativši da je nema uza se, sjeti se da je na trijemu ostavio novu, nedavno nasađenu motiku – u njemačkom prijevodu Richter jasno razlikuje *Beil* (,sjekira’) i *Hacke* (,motika’) (Rebreanu 1941: 509).

(12)

- IT₁ (...) Că io-i spun cu frumosul că nu pot și *el mă omoară* să mai zic... (I, 21)
- PT (...) Ich sage ihm — im guten, ich kann nicht, und *er bringt mich um*, ich sollte spielen. (14)
- CT₂ (...) Velim mu — u dobrom, ne mogu, *pa makar me ubili*, ne mogu. (13)
- Ja mu lijepo kažem da više ne mogu, a on mi ne da mira, nego da sviram još...

U ovom se slučaju IT₁ i PT dobro preklapaju – i rumunjski glagol *a omorî* i njemački *umbringen* imaju figurativno značenje ‘ne dati komu mira, gnjaviti’ (iako je to u njemačkom neobičnije). Hrvatski prevoditelj, međutim, ostaje kod doslovnoga, zanemarujući pritom i glagolsko lice, pa rečenici daje drugi smisao.

(13)

- IT₁ *Un dulău* lățos, cu limba spânzurată, se apropie în trap leneș, fără țintă. (I, 14)

¹⁰ <https://www.duden.de/node/61733/revision/1441203>

- PT Nun kommt ein zottiger *Köter* mit heraushängender Zunge faul dahergetrabt, er hat kein bestimmtes Ziel. (6)
- CT₂ Sad se lieno dogega *čupavi mačak* s isplaženim jezikom; nema doređenog cilja. (7)
- Sada se, lijeno i bez cilja, stade približavati neko čupavo pseto isplažena jezika.

Pad koncentracije nekada dovodi do toga da se riječ najvjerojatnije pogrešno pročita – u ovome primjeru to je rezultiralo time da je pas, pseto (njem. „Köter”) postalo mačak („Kater”), a prevoditelj je očito izgubio iz vida i širu sliku, jer nije primijetio da bi bilo neobično da mačak hoda ulicom isplažena jezika.

3.3. Pogreške koje se ne mogu objasniti posrednim prijevodom

Kako je već pokazano, hrvatski je prevoditelj pratio rumunjsku književnost i imao izvjesno znanje rumunjskoga, moguće samo osnovno i očito nedovoljno da se odvaži u samostalan izravni prijevod romana. Naše istraživanje u Arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu nije otkrilo dokumente koji bi potvrdili da je slušao Skokove kolegije o rumunjskom jeziku. Prema Skokovu redu predavanja, izgleda da je Rumunjske vježbe prvi put držao u ljetnom semestru 1921./22., a iz sačuvanih Esihovih „nacionala” (upisnih listova) vidljivo je da je on bio student Filozofskog fakulteta u ljetnom semestru ak. god. 1919./20. i zimskom 1920./21. te da nije upisivao romanističke kolegije. Proforski ispit položio je 1924. No Esih je studij započeo u Pragu, gdje je do 1919. djelovao Jan Urban Jarnik, ugledni romanist i proučavatelj rumunjskoga jezika i folklor. Pitanje kako je i gdje Ivan Esih učio rumunjski svakako zaslužuje detaljnije istraživanje.

Odmak od PT uočljiv je u odnosu na antroponime i toponime. Pritom, nažalost, dominira nedosljednost u pristupu. Nekad je ime napisano

prilagođeno, kao u primjeru 14, a u zagradi je dano izvorno pisanje, dok se u nekim drugim situacijama, kao u primjeru 15, ime piše izvorno, a u zagradi navodi čitanje. Pritom se dijakritički znakovi prenose samo dijelom (tiskarski problem?) ili čak pogrešno. Naslov rumunjske himne donosi u prijevodu, a zatim u zagradi na rumunjskom, ali hrvatskim slovopisom (16), a slično čini i u slučaju kola (17). Imenicu *horă* doživljavaju i talijanska i slovačka prevoditeljica kao naziv za određenu vrstu plesa pa obje zadržavaju naziv *horă*, dajući potom objašnjenje u bilješci ispod teksta (Rebreanu [s.a.]:7, Rebreanu 1943b: 12).

Ova je pitanja svakako trebalo riješiti sustavno (možda bilješkama ispod teksta ili popisom na kraju) i o tome se prevoditelj trebao dogovoriti i s urednikom, ali upitno je koliko je urednik u ovom slučaju imao utjecaja s obzirom na to da je knjiga izašla u tako kratkom roku.

(14)

- IT₁ Din șoseaua ce vine de la Cârlibaba, întovărășind Someșul când în dreapta, când în stânga, până la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului. (I, 14)
- PT Von der Landstraße, die von Cârlibaba kommt und den Szamos bald rechts, bald links bis Klausenburg und noch darüber hinaus begleitet, biegt oberhalb Armadias ein weißer Weg ab, der den Fluß auf der alten, mit verfaulten Schindeln gedeckten hölzernen Brücke überschreitet, das Dorf Jidovitzza in zwei Hälften schneidet und nach Bistriza läuft, wo er in die andere Landstraße mündet, die durch den Bârgăupaß aus der Bukowina herabkommt. (5)
- CT₂ Od glavne ceste, koja vodi od Kirlibabe (*piše se Cârlibabe*) i koja prati Someš (*Somesul*) čas sa desne, a čas s lijeve strane do Kluža (*piše se Cluja*) odvaja se povrh Armadije bieli put, koji prekoračuje riekü na starim truhlim daskama pokrivenom mostu i sieče selo Židovicu (*piše se Jidovita*) u dvie polovine, a dalje teče prema Bistrici, gdje utječe u drugu glavnu cestu, koja se spušta kroz klanac Birgau (*Bârgau*) iz Bukovine.

(15)

- IT₁ – Nu mai pot, *Ionică*... Zău, nu mai pot... Crede-mă!...(I, 21)
PT Ich kann nich mehr, *Ionică!* Wirklich, ich kann nich mehr, Glaub mir. (13)
CT₂ – Ne mogu više, *Ionica (Jonika)!* Zaista, ne mogu više. Vjeruj mi! (13)

(16)

- IT₁ În câteva minute toată domnia se găsi la banchet, întâmpinată cu *Deșteaptă-te, române* de către iscusitul Ghoghi. (II, 217)
PT In wenigen Minuten haben sich alle die städtischen Herrschaften zum Bankett zusammengefunden, das der schlaue Ghoghi mit dem *Lied: „Wach auf, Rumäne!”* (537)
CT₂ Za nekoliko minuta su se sva gradska gospoda našla na okupu pri banketu, koji je lukavi Ghoghi otvorio s pjesmom »*Probudi se, Rumunje!*« (*Deșteapta — te romane*). (542)

(17)

- IT₁ Satul e la horă. (I, 16)
PT Das Dorf ist beim Tanz. (7)
CT₂ Selo igra kolo (*hora*). (7)

Imenica *bade* još je jedan kulturem kojem je hrvatski prevoditelj pristupio drugačije negoli njemački:

(18)

- IT₁ – *Bade* George... bade. Bade, badeee! (II, 202)
PT *Väterchen* Georg! *Väterchen*, *Väääterchen!* (518)
CT₂ – *Tatice* Đuro! *Tatice*, *tatice*, *taaatices!* (524)
– Striko George... striko. Striko, strikooo!

(19)

- I_{T1} – A zis *jupânul* că nu-ți mai dă fără bani, *bade* Macedoane (...)
(I, 19)
- PT Der *Jude* hat gesagt, er gibt dir nichts mehr ohne Geld *Onkel* Macedon
(...) (11)
- CT₂ – *Židov* je rekao, da nema više ništa bez novaca, *ujače* Mačedonu
(...) (11)
- Rekao je gazda da ti više neće dati bez novaca, stiko Macedone (...)

Apelativi kojima se u Rumunjskoj iskazuje poštovanje članovima rodbine ili općenito starijima u zajednici (*nene, nea, lele, țată* itd.) poseban su prevoditeljski izazov. Jedan je u nizu takvih termina i *bade*. Na njemački je preveden nedosljedno – u primjeru (18) *Väterchen*, u primjeru (19) *Onkel*. Hrvatski prevoditelj uglavnom prati PT, prevodeći u (18) *tatice*, a u (19) *ujače*, zanemaruje da obje riječi mogu označavati i nerodbinski odnos, upravo kao i u rumunjskom *bade*. Povremeno, međutim, hrvatski prevoditelj preskače PT i vraća se na IT₁ pa odlučuje termin preuzeti iz izvornika, pišući ga nekada izvorno, malim slovom, a nekada čak i velikim, te dodajući u jednom slučaju objašnjenje u bilješci ispod teksta: *bade je naziv starijega brata ili rođaka* (Rebreanu 1943a: 15), što nije pogrešno, ali nije ni potpuno, jer se u tekstu redovito pojavljuje kao iskaz poštovanja starijima (u odnosu na govornika) s kojima govornik (govornica u ovom primjeru) nije rodbinski povezan.

Leksem *jupân* još je kompleksniji. U romanu se uvijek pojavljuje u istom kontekstu: krčmara Avruma seljaci redovito nazivaju *jupân*. Riječ je višeznačna, ali u ovom kontekstu dolaze u obzir samo dva značenja: ili „azi, la negustori și meseriași: patron“ – ‘gazda’ ili „ironic, vorbind de un ovreiu“ – ironičan naziv za Židova (Șăineanu 1929). Richter se odlučuje za potonju varijantu i uporno ga naziva Židovom, a u tome ga slijedi i Esih. Gubi se pritom ironična nijansa, gubi se i razlika *jupân* – *ovreu* – *jidan*, koja u tekstu postoji (sve

se tri riječi prevode jednako), ali u prvi plan dolazi nacionalnost, koja je u romanu tek implicitna (možda su doprinijele i političke okolnosti, odnosno antisemitska atmosfera toga vremena). Silvestri Giorgi u talijanskom prijevodu piše *il padrone* (Rebreanu s.a.: 12), a Dovaldova u slovačkom preuzima termin (prilagođeno) *župan*, dodajući u bilješci objašnjenje „posmešná prezývka židovského krčmára“ (Rebreanu 1943b: 17).

4. Zaključci

Esihov prijevod *Iona* prvi je prijevod nekog rumunjskog romana na hrvatski i kao takav označava važan korak u odnosima dviju kultura. Okolnosti u kojima je prijevod nastao – u vrlo kratkom roku i u situaciji kad prevoditelj nije dovoljno vladao rumunjskim jezikom i nije imao na raspolaganju rumunjsko-hrvatski rječnik – nisu bile povoljne i odrazile su se na kvalitetu prijevoda, kao i odluka da se posluži njemačkim kao PT. No iako je u ovoj analizi naglasak na pogreškama, treba priznati i to da ih većina čitatelja ne zamjećuje (Dollerup 2000: 7-8).

Svaki je prijevod novo djelo i svaki prijevod u određenoj mjeri odstupa od izvornika. Prevoditelj donosi niz odluka koje utječu na konačni rezultat. U slučaju posrednoga prevođenja polazišni tekst i sam je prijevod i kao takav neminovno sadrži određena odstupanja – bilo da su u pitanju pogreške ili *pomaci*. Takva se odstupanja u procesu novoga prevođenja „zbrajaju“, umnažaju – pogreške se ponavljaju, a u slučaju pomaka moguće je da se razlika u odnosu na izvorni tekst produbi. U slučaju Esihova prijevoda pokazalo se da čak i konzultiranje izvornika – ako je nedosljedno – može dovesti do povećanja broja pogrešaka. Osim na semantiku pojedinih rečenica, postupak posrednoga prevođenja utjecao je značajno i na sintaksu, protočnost i ritam rečenica. Također, jedna leksička pogreška – dakle, samo jedna pogrešno prevedena riječ, koja se može objasniti polisemijom u njemačkom jeziku (koja se mogla pozornijim čitanjem

pravilno razriješiti) – znači veliki gubitak na razini cijeloga teksta jer je za Rebreanu roman iznimno važna simbolika: *motika* (a ne sjekira, kako mogu pročitati hrvatski čitatelji) od oruđa postaje oružje, protiv čovjeka koji je cijeli život žudio za zemljom i zbog te žudnje žrtvovao bez žaljenja i tuđu i svoju sreću, okreće se zemlja sama.

Unatoč neospornom književnopovijesnom značenju, dakle, prijevod romana *Ion* primjer je efekta deformacije koji ima postupak posrednoga prevođenja.

Literatura:

Izvori:

Rebreanu, Liviu (2001a). *Ion. Vol. I*. București – Chișinău: Litera.

Rebreanu, Liviu (2001b). *Ion. Vol. II*. București – Chișinău: Litera.

Rebreanu, Livio [s.a.]. *Ion. Vol. I*. [prev. A. Silvestri Giorgi]. Lanciano: G. Carabba.

Rebreanu, Liviu (1941). *Die Erde, die trunken macht* [prev. Konrad Richter]. Wien: Wiener Verl. Ges.

Rebreanu, Liviu (1943a). *Plodovi zemlje. Knjiga I-III*. [prev. Ivan Esih]. Zagreb: Nakladni zavod A. Velzek.

Rebreanu, Liviu (1943b). *Ion: román: sväzok prvý* [prev. Z. Dovaldová]. Turč. Sv. Martine: Matica slovenská.

Literatura:

Benjamin, Walter (1968). The Task of the Translator, u: Walter Benjamin. *Illuminations* [ur. Hannah Arendt], Frankfurt: Schocken Books, str. 69-82.

Robin, Richard (2021). Reading Russian for the Disciplines: Google Translate, u: *Russian Language Journal / Русский Язык*, 71(1), str. 73–114. <https://www.jstor.org/stable/27213057>

Catford, John C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation: An Essay on Applied Linguistics*. London : Oxford University Press.

DCRR = Istrate, Ion; Milea, Ioan, Modola; Doina; Pop, Augustin; Popa, Mircea; Sasu, Aurel; Stan, Elena; Taşcu, Valentin; Vartic, Mariana (2004). *Dicţionarul cronologic al romanului românesc de la origini până la 1989*, Bucureşti: Editura Academiei Române.

Dollerup, Cay (2000). Relay and Support Translations, u: *Translation in Context* [ur. Andrew Chesterman et al.], Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, str.17-26.

Dudenredaktion [s.a.]. *Duden online*. URL: <https://www.duden.de/>

Hatim, Basil / Munday, Jeremy (2004). *Translation. An advanced resource book*. London / New York: Routledge.

Kittel, Harald (1991). Vicissitudes of Mediation: The Case of Benjamin Franklin's Autobiography, in: *Interculturality and the Historical Study of Literary Translations* [ur. Harald Kittel /A. P. Frank], Berlin: Erich Schmidt Verlag, 25-38.

Koskinen, Kaisa/ Paloposki, Outi (2015). Anxieties of influence: The voice of the firsttranslator in retranslation, in *Target. International Journal of Translation Studies*, 27, 25 – 39.

K[ovačić], V[ladimir] (1942a). Predavanje Livia Rebreanu, u: *Nova Hrvatska*, II/71, str. 6.

Kovačić, Vladimir (1942b). Razgovor s Liviu Rebreanu-om. Rumunjsko-hrvatska kulturna suradnja, u: *Nova Hrvatska*,

II/72, str. 11.

Kube, Sigi (2011). *Wie kommt die Katze in den Sack und was weiss der Kuckuck davon? Tierische Redewendungen und ihre Bedeutung*, München: Heine Verlag.

Laube, Daniela (2015). Rumänien und seine Kulturpropaganda in Deutschland. 1930–1944, u: *Zeitschrift für Balkanologie*, 51 (1), str. 22-65. <https://www.zeitschrift-fuer-balkanologie.de/index.php/zfb/article/view/420>

Luić-Vudrag, Dubravka (2016). Hrvatsko-Rumunjske kulturne veze na stranicama književnih časopisa u vrijeme NDH 1941-1945, u: *Romanoslavica*, LII, str. 83-98.

Mihanović, Marin (2001). Mađarsko pitanje u hrvatsko-rumunjskim odnosima od 1941. do 1944: pokušaj obnove Male Antante, u: *Časopis za suvremenu povijest*, 33 (2), str. 323-354.

Milačić, Karmen (1998). Ivan Esih, u: *Hrvatski biografski leksikon*, mrežno izdanje. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5749> Pristup 25. lipnja 2023.

Milačić, Karmen (1976.). O počecima hrvatsko-rumunjskih književnih veza, u: *Književna smotra*, VIII (25), str. 78-84.

Nord, Christiane (2006). *Text analysis in translation*, Amsterdam / New-York: Editions Rodopi [prvo izdanje 1991].

Pięta, Hanna (2012). Patterns in (In)directness: An Exploratory Case Study in the External History of Portuguese Translations of Polish Literature (1855– 2010), u *Target*, 24, str. 310–337.

Popovič, Anton (1971). The concept ‚shift of expression‘ in Translation, u: *The Nature of Translation* [ur. James S. Holmes Sinclair], Berlin: De Gruyter Mouton, str.. 78 -88.

Ringmar, Martin (2007). „Roundabout Routes.” Some remarks on indirect translations, in: *Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2006* [ur. Francis Mus], Leuven: Leuven

University Press, str. 1-17.

Șăineanu, Lazăr (1929). Dicționar universal al limbei române. Craiova: Scrisul românesc. www.dexonline.ro

Tabak, Josip (1962). Šaljiva baština (Jedna sramota prijevodne književnosti), u: *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, Vol. 10, No. 5, str. 143-149.

Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies – and beyond*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Analiza contextuală a unor erori de traducere în traducerea romanului *Ion* de L. Rebreanu în limba croată

Lucrarea de față reprezintă o analiză lingvistică a unor erori de traducere care apar în două capitole ale traducerii indirecte în croată – prin intermediul germanei – a romanului *Ion* de Liviu Rebreanu, traducere realizată de Ivan Esih sub titlul *Plodovi zemlje* și publicată în 1943. Această analiză contextuală demonstrează că traducerea indirectă are un efect deformant și că marele pericol al traducerii indirecte nu este că distorsionează cuvinte sau fraze, ci uneori chiar esența operei traduse. În traducerile indirecte, structura gramaticală a limbii intermediare (LI) obscurizează distincțiile făcute în limba sursă (LS₁) și eventualele erori care pot apărea în LI pot fi repetate în limba țintă (LT₂). În plus, în procesul de traducere dintr-o LI într-o LT₂, transferurile (*translation shifts*) din LI pot fi greșit înțelese, neînțelesele sau deformate, fapt care duce la erori de traducere în textul țintă (TT₂). Erorile care apar în TT₂ sunt mult mai numeroase și mai variate datorită faptului că textul

intermediar este la rândul său text sursă (TS₂) și punând el însuși o serie de probleme care uneori duc la erori. Apoi, consultarea inconsecventă a textului original (TS₁), unde în ciuda cunoașterii insuficiente a limbii sursă traducătorul ar putea obține anumite clarificări mai ales când cele două limbi implicate prezintă unele **similitudini** în ceea ce privește structurile **lexicale**, în mod paradoxal poate înmulți erorile. Prin prezența numeroaselor erori de traducere, datorate în mare parte limbii intermediare – germanei, fidelitatea traducerii față de textul original se diminuează.

Cuvinte cheie: traducere literară, erori, traducere indirectă, limba română, limba croată

The contextual analysis of some translation errors in the translation of Rebreanu's novel *Ion* into Croatian

This paper is a linguistic study of some translation errors that appear in two chapters of the indirect translation into Croatian – through the intermediary of German – of the novel *Ion* by Liviu Rebreanu, translation made by Ivan Esih under the title *Plodovi zemlje* and published in 1943. This contextual analysis demonstrates that indirect translation has a distorting effect and that the great danger of indirect translation is not that it distorts words or phrases but sometimes even the essence of the translated work. In indirect translations, the grammatical structure of the mediating language (ML) obscures the distinctions made in the source language (SL₁) and possible errors that may occur in the ML can be repeated in the target language (TL₂). Furthermore, in the process of translating from a ML to a TL₂, translation shifts in the ML can be incorrectly understood, misunderstood or distorted which will lead to translation errors in the target text (TT₂). The errors that appear in the TT₂ are much more numerous and varied due to the fact that the mediating text is at its turn source text (ST₂) and it engenders itself a considerable amount of problems that sometimes lead to errors.

Then, the occasional access to the original text (TS₁), where despite the insufficient knowledge of the source language the translator could obtain certain clarifications especially when the two languages implicated have some lexical similarities, paradoxically can multiply errors. Through the numerous presence of translation errors, mostly directly related to the ML – German, the fidelity of the translation to its original text becomes weakened.

Keywords: literary translation, errors, indirect translation, Romanian language, Croatian language